

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้ศึกษาแนวคิด เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการวิจัย เพื่อให้สามารถอธิบายถึงวิวัฒนาการและสภาพปัจจุบันของลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทยภาคใต้ได้ โดยสรุปได้ดังนี้

1. ความสำคัญของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง
2. ประวัติและโครงสร้างของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง
3. สถานที่และเวทีแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง
4. บทบาทของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง
5. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความสำคัญของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

การแสดงลิเกเป็นมหรสพที่มีแสดงอยู่ทั่วทุกภาคในประเทศไทย เนื่องจากมีวิธีการแสดงที่สนุกสนานมีการปรับเรื่องราวให้ทันสมัยและมีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ที่งดงามหรูหรา จึงเป็นที่นิยมของประชาชน การแสดงลิเกเข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา จนก่อให้เกิดการแสดงที่ประยุกต์ขึ้นมาจากลิเก คือ ลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ซึ่งลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นศิลปะการแสดงของชาวบ้านในภาคใต้ มีความนิยมสืบเนื่องมาจากการแสดงอย่างหนึ่งที่หาดูได้ยาก ปัจจุบันมีอยู่ในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เพียงคณะเดียวเท่านั้น ลิเกมหาชาติทรงเครื่องจะแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งแสดงสลับกับพระที่เทศน์ หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระท่านเล่าเรื่องราวอดีตชาติภพหนึ่งของพระพุทธเจ้าของเรา แต่ถ้าจะให้ผู้ฟังนั่งฟังพระเทศน์ให้ฟังเพียงอย่างเดียวทำให้เกิดความเบื่อหน่ายต่อการนั่งฟังพระเทศน์ จึงมีลิเกแสดงให้ดูเพื่อสร้างความบันเทิง ได้เห็นถึงบทบาทและเข้าใจถึงเรื่องราวที่พระท่านเทศน์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (www.songkhilaculture.com เข้าถึงวันที่ 15 มกราคม 2554) ดังนั้นการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง จึงเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้ที่มีการถ่ายทอด สืบเนื่อง มีวิวัฒนาการให้

เกิดความเหมาะสมกับกาลสมัยตลอดมา จึงนับได้ว่าศิลปะการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นสัญลักษณ์ของภาคใต้ ดังนั้นถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีสิ่งให้ความบันเทิงอื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ ละคร โทรทัศน์ บทเพลงต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งมีความทันสมัยมากกว่า ทำให้ลิเกมหาชาติทรงเครื่องมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมไทยลดน้อยลงไปในการทำกลางกระแสดความทันสมัยที่ถาโถมเข้ามาในสังคมปัจจุบันอย่างรวดเร็ว (อรทัย พรหมเทพ 2551 : 8)

2. ประวัติและโครงสร้างของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

การศึกษาวิจัยเรื่องลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติของลิเกมหาชาติทรงเครื่องไว้ดังนี้

2.1 ประวัติลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

ลิเกเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 คำว่า "ลิเก" ในภาษามลายู แปลว่า ขับร้อง เดิมเป็นการสวดบูชาพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาอิสลาม สวดเพลงแขกเข้ากับจังหวะรำมะนา พวกแขกเจ้าเช่นได้สวดถวายตัวเป็นครั้งแรกในการบำเพ็ญพระราชกุศล เมื่อ พ.ศ.2423 ต่อมามีการคิดสวดดัดแปลงเป็นลำนำต่าง ๆ โดยการร้องเป็นเพลงต่างภาษา และทำตัวหนังสือ โดยเอารำมะนาเป็นจอก็มี ลิเกจึงกลายเป็นการเล่นขึ้น ต่อมาผู้คิดเล่นลิเกอย่างละคร คือ เริ่มร้องเพลงแขก แล้วต่อไปเล่นอย่างละครรำและใช้ปี่พาทย์อย่างละคร ลิเกเป็นละครผสมระหว่างการพูด การร้อง การรำ และการแสดงกิริยาท่าทางตามธรรมชาติ โดยมีวงปี่พาทย์บรรเลงประกอบ ทำนองเพลงหลักที่ใช้สำหรับร้องดำเนินเรื่อง เรียกว่า รานิเกลิง (รา-นิ-เกลิง) หรือ ราชนิเกลิง (ราด-นิ-เกลิง) ส่วนอื่น ๆ ที่ใช้สำหรับร้องรำและประกอบกิริยานำมาจากเพลงของละครรำ และเพลงลูกทุ่งซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในขณะนั้น ผู้แสดงรับบทชายจริงหญิงแท้ มีบทพูดและบทร้องตามท้องเรื่องที่โต้โผกำหนดให้ก่อนการแสดง บางครั้งมีการบรรยายเรื่องและตัวละครจากหลังเวทีเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจง่ายขึ้น เนื้อเรื่องมักเป็นการชิงรักหักสวาทและอาฆาตล้างแค้นย้อนไปในอดีตหรือในปัจจุบัน โครงเรื่องมักซ้ำกัน จะต่างกันที่รายละเอียด (<http://www.tp-mfe.go.th> เข้าถึงวันที่ 31 มกราคม 2554) ซึ่งลิเกมีวิวัฒนาการจากที่แสดงในเรื่องชิงรักหักสวาทและอาฆาตแค้นดังที่กล่าวแล้ว ยังได้มีการแสดงเกี่ยวกับเรื่องมหาเวสสันดรชาดก จึงเรียกกันว่าลิเกมหาชาติทรงเครื่องที่แสดงในวัฒนธรรมไทยภาคใต้

ลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นมหรสพระดับชาวบ้าน ในสมัยก่อนมหรสพที่ชาวบ้านจะหาดูได้มีน้อย ลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นมหรสพที่ชาวบ้านจะดูได้โดยไม่ต้องเสียเงินมาก หรือไม่เสียเลย ประกอบกับลิเกเป็นการแสดงที่มีลักษณะและค่านิยมแบบไทย ๆ ถูกรสนิยมของผู้ดู ถ้อยคำ ทำนองเพลงไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย การแสดงเป็นแบบเปิด ที่มีสืบต่อมาจนทุกวันนี้ แต่ลิเกก็ไม่ได้รับการยกย่อง

เพราะเป็นการละเล่นที่เล่นกันในหมู่ชาวบ้าน สนุกสนานแบบชาวบ้าน ภาษาที่ใช้ก็เป็นแบบชาวบ้าน โดยเฉพาะลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ซึ่งเป็นการแสดงที่จะร้อง “ลำ” ที่จะต้อง “ตัด” กัน เชือดเฉือนกัน ด้วยคารม บางทีก็ออกเป็นเรื่องแข่งกัน จึงต้องใช้ภาษาที่บางคนว่าหยาบคาย บางทีใช้คำเปรียบเทียบ คำสองแง่สองมุม วกไปในเรื่องเกี่ยวกับเพศ ซึ่งก็เล่นกันเฉพาะแบบ ส่วนลิเกแบบอื่นลิเกสมัยหลัง ๆ มากก็ไม่ปรากฏ ด้วยเหตุนี้ลิเกจึงถูกมองในแง่ “ต่ำ” และไม่ได้รับการยกย่อง

2.2 การยอมรับลิเกจากคนในสังคม

สังคมไทยมิได้รับการยกย่องจากคนในสังคมมากนัก เนื่องจากเหตุผลอย่างน้อย 4 ประการ คือ

2.2.1 ลิเกเป็นมหรสพระดับชาวบ้าน ลิเกได้รับความนิยมในหมู่ชาวบ้านและผู้มีการศึกษาน้อยจึงถูกมองในแง่ต่ำ ข้อคิด ชาวบ้านเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นพลังสำคัญของชาติ

2.2.2 ความประพฤติของผู้แสดงลิเก แต่เดิมผู้แสดงลิเกเป็นชายล้วน ผู้หญิงที่มาชมมักจะหลงเสน่ห์ด้วยรูปร่าง หน้าตาดี คารมคมคาย แต่เมื่อถ้าเป็นคู่ครองแล้วมักจะประสบปัญหา ซึ่งทำให้ชีวิตไม่ราบรื่น

1) การใช้จ่ายเงินที่หามาได้ง่ายอย่างฟุ้งเฟ้อ และตกเป็นทาสการพนันและสุรา เมื่อว่างจากการแสดง

2) การแสดงไม่เป็นที่ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในชีวิต ข้อคิด เรื่องส่วนตัวแต่ละบุคคลไม่น่าจะสรุปเป็นผลความเสื่อมเสียของส่วนรวม

2.2.3 ความประณีตในด้านศิลปะ ลิเกเลียนแบบละครทั้งการแต่งตัว ทำท่า เพลง แต่ไม่ประณีตเท่าการแต่งตัวลิเกทรงเครื่องก็คัดแปลงจนคล้ายความประณีต มุ่งความฉลาดสะอึกตาคา จึงทำให้ท่านผู้รู้ผู้ชำนาญในด้านนั้นเห็นว่าเป็นการทำให้ศิลปะในด้านนั้น ๆ ตกต่ำ จึงมองคว่ามีรสนิยมต่ำ ข้อคิด ศิลปะชาวบ้านก็เป็นอีกแบบหนึ่งซึ่งต้องดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพ ลิเกเป็นละครชาวบ้านก็มีลักษณะเฉพาะตัว

2.2.4 เชิงภาษา

1) บทกลอน แม้ว่าแต่เดิมลิเกจะใช้กลอนแปดและรักษารสของวรรณคดี แต่ไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์และใช้คำสามัญง่ายๆ มุ่งเนื้อความเป็นใหญ่

2) ราชศัพท์ เมื่อต้องการใช้คำกับผู้สูงศักดิ์ก็ใช้คำราชาศัพท์ตามที่ได้ยินได้ฟังมา บางทีก็ไม่ถูกต้องตามแบบแผน ข้อคิด ลักษณะของภาษาไทยแท้ใช้คำสั้น ๆ การใช้คำสามัญเป็นสื่อให้เข้าใจง่าย

การใช้ภาษาในลักษณะดังกล่าวก็เป็นภาษาเฉพาะของลิเก ซึ่งมีจุดประสงค์ต่างจากภาษาแบบอื่น ๆ น่าจะจัดเข้าในจำพวก “ภาษาลิเก” เช่นเดียวกับภาษาเฉพาะอื่น ๆ เช่น ภาษาโฆษณา

ภาษาหนังสือพิมพ์ เป็นต้น การใช้ภาษาของลิเกจึงไม่น่าจะนับว่าเป็นจุดด้อยในทางภาษา ถ้าไม่ทำให้ระเบียบของภาษาเสียไป (ผอบ โปษะกฤษณะ และสุวรรณณี อุดมผล 2522 : 401 – 402)

จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า ลิเกในประเทศไทยมีมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมมาจากการสวดบูชาพระผู้เป็นเจ้าของชาวมุสลิมโดยสวดให้เข้ากับจังหวะรำมะนา ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนแนวการร้อง การแสดงต่าง ๆ มาเป็นลิเก ต่อมาพัฒนาเป็นลิเกมหาชาติทรงเครื่องและมีบทบาทในวัฒนธรรมไทยภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องนั้นผู้แสดงจะต้องเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมกับบทบาท เพื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจถึงเรื่องราวที่แสดงได้มากขึ้น ตลอดจนเพื่อเป็นสื่อให้ผู้ดูฟังแล้วเข้าใจความหมายที่ผู้แสดงกล่าวถึงมากขึ้น

2.3 โครงสร้างและองค์ประกอบการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

การศึกษาเรื่อง ลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงองค์ประกอบในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง คือ ในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องแต่ละครั้งนั้น องค์ประกอบที่สำคัญที่ประกอบด้วย บุคลากรในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เนื้อเรื่องที่แสดง โรงลิเกและอุปกรณ์ประกอบ ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องในครั้งนั้นทั้งสิ้น องค์ประกอบดังกล่าวยังมีรายละเอียดปลีกย่อยที่มีความสำคัญต่อองค์ประกอบหลักนั้น ๆ ดังต่อไปนี้

2.3.1 บุคลากรในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ซึ่งจำแนกบุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้กำกับการแสดง ผู้แสดง ช่าง และนักดนตรี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ผู้บริหาร หรือ โต้โผ ทำหน้าที่รับงานแสดง การเงิน รับผิดชอบเรื่องพาหนะในการเดินทางไปแสดง
- 2) ผู้กำกับการแสดง คือ คนบอกเรื่อง ทำหน้าที่บอกเรื่อง-ตอนที่แสดง บอกบทเจรจา บทร้อง ควบคุมการเข้าออกของตัวแสดง
- 3) ผู้แสดง คือ ตัวลิเกที่ต้องแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ซึ่งในคณะลิเกมีประมาณ 15 คนขึ้นไป ผู้แสดงลิเกส่วนมากจะมีพ่อหรือแม่ หรือทั้งพ่อและแม่เป็นผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องมาก่อน ต้องฝึกมาตั้งแต่เด็ก และลูกหลานก็จะต้องมาแสดงลิเกด้วย ซึ่งเรียกกันว่า ผู้สืบเชื้อสายลิเกมหาชาติทรงเครื่องมาตั้งแต่กำเนิด ผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องจะประกอบอาชีพอื่นเป็นอาชีพหลัก การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นอาชีพเสริม สำหรับการคัดเลือกผู้แสดงนั้นหัวหน้าคณะจะต้องเริ่มสังเกตตั้งแต่เริ่มฝึกหัด โดยสังเกตว่ามีพรสวรรค์ในการร้อง การรำมากน้อยเพียงใด และรูปร่างหน้าตากริยาท่าทางน่าจะรับบทเป็นตัวอะไร หลังจากนั้นจึงเริ่มฝึกหัดให้รับบทนั้น ๆ แล้วเริ่มให้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องได้ โดยผู้แสดงลิเกจะถูกแบ่งหน้าที่ตามเพศ รูปร่าง และความชำนาญออกเป็น

พระเอกนางเอกของเรื่อง ตัวตลกและบทอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายตามความเหมาะสม ซึ่งในการแสดง ลิเกมหาชาติทรงเครื่องแต่ละครั้งนั้นองค์ประกอบที่สำคัญของผู้แสดงอีกประการหนึ่ง คือ การแต่งหน้า และเครื่องแต่งกาย

2.3.2 การแต่งหน้าของผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง การแต่งหน้าของผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องนั้น ไม่มีแบบแผนตายตัว ขึ้นอยู่กับหน้าที่ของผู้แสดง โดยทั่วไปแล้วจะมี 5 ขั้นตอน คือ

- 1) การแต่งหน้า โดยใช้ครีมรองพื้นเกลี่ยบนใบหน้าให้ทั่วถึงก่อน หลังจากนั้นตามด้วยแป้งฝุ่นหรือแป้งแข็ง โดยใช้ฟองน้ำจุ่มน้ำบิดให้พอหมาด ๆ แล้วจุ่มแป้งทาให้ทั่วใบหน้า
- 2) การทาทายแฮโดว์ โดยการทาทายแฮโดว์ลงบนเปลือกตาให้ดูสวยงาม เลือกลีตามความพึงพอใจของผู้แสดงลิเก พร้อมด้วยระบายแก้มด้วยสีที่ต้องการ
- 3) การเขียนคิ้ว โดยใช้ดินสอเขียนคิ้ว ส่วนใหญ่จะใช้สีดำเพราะดูแล้วคมเข้ม
- 4) ทาปาก โดยใช้ลิปสติกสีที่ผู้แสดงชอบ
- 5) การตกแต่งทรงผมให้ดูสวยงาม

2.3.3 การแต่งกายของตัวแสดง เครื่องแต่งกายของตัวแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องนั้น ขึ้นอยู่กับว่าผู้แสดงรับบทเป็นอะไร ก็จะแต่งกายให้เข้ากับบทที่ได้รับ เช่น ตัวพระที่เป็นกษัตริย์ ก็ต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ดูแล้วหรูหรา ผู้ที่รับบทเป็นชาวบ้านก็จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าธรรมดา และหากผู้ใดได้รับบทเป็นสัตว์ต่าง ๆ ก็จะใส่หัวรูปสัตว์เหล่านั้น เป็นต้น

2.3.4 เนื้อเรื่องที่แสดง เนื้อเรื่องที่ลิเกนำมาแสดงคือเรื่อง เวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ชื่อเวสสันดร (โพธิสัตว์ คือท่านผู้ที่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า) และโดยเหตุที่ถือกันว่า ชาติที่เป็นพระเวสสันดรนี้ เป็นชาติหลังสุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นชาติใกล้เคียงที่สุดกับชาติที่ได้ตรัสรู้ จึงนิยมเรียกกันว่า มหาชาติ ถ้านับถอยหลังไปได้รวมจำนวน 10 ชาติ เรียกว่า ทศชาติ ได้แก่ เมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นพระเดวีย์ พระชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมหาสถ พระภริทัตต์ พระจันทกุมาร พระนารทะ พระวิฑูรบัณฑิตและพระเวสสันดร (ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์ดวงแก้ว รวบรวม - ตรวจชำระ 2547 : คำนำ) หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นเรื่องราวอดีตชาติภพหนึ่งของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะมาประสูติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั่นเอง

2.4 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องในสมัยแรกนั้นเริ่มใช้ระฆังนา เมื่อพัฒนามาเป็นลิเกที่เอาต้นแบบของละครมาผสมด้วยจึงใช้ พิณพาทย์เครื่อง 5 คือ ระนาดเอก ตะโพน กลองแขก 1 คู่ ปี่ กลองทัด 1 คู่ ฉิ่ง ฉ่องวงเล็ก ถ้าเป็นงานใหญ่ก็จะเพิ่มระนาดทุ้ม ฉ่องวงใหญ่ กลองแขก 1 คู่ (พลาติจัย สิทธิชัยกิจ 2545 : 94) แต่สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องในปัจจุบัน

ได้แก่ ระนาดเอก ตะโพนไทย ฆ้องวงเล็ก ฉิ่ง ฉาบเล็ก ปี่ กลองตะโคง เพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงในอัตราสองชั้นที่ใช้กับละครของไทย กับเพลงลูกทุ่งยอดนิยมที่ผู้แสดงลิเกนำมาร้องเพื่อเรียกความสนใจจากผู้ชม เพลงที่ใช้แสดงมีมากมาย ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้แสดงท่าทาง และใช้ร้อง คือ เพลงเชิด ใช้เมื่อเดินทางไประยะไกล เช่น กษัตริย์จะประพาสป่า หรือใช้ในเวลารบ เพลงเสมอ ใช้ในบทกษัตริย์ออกท้องพระโรงหรือเข้าตำหนักในห้องบรรทม เพลงร่ำ ใช้ขณะเวลาแปลงตัวหรือหายตัว หรือจะเข้าทำอันตรายผู้อื่น เพลงเชิดฉิ่ง ใช้ในเวลาลอบเข้ามาในสถานที่ของผู้อื่น เป็นต้น การใช้เพลงร้องควรใช้เพลงให้เหมาะสมกับบทที่กำลังแสดง เช่น จะไปหาหรือจะมาร้องเพลงสั้น ๆ ถ้าบทโศกเศร้าก็ร้องเพลงให้เหมาะสมกับความโศกเศร้า หรือบทนั่งเตียงควรส่งรำด้วยเพลงสองชั้น คือ ทีไปทีมา ทีช้าทีเร็ว เพลงตะลุ่มโปง ใช้ร้องได้เกือบทุกตอน เช่น เวลาโกรธ เวลาแสดงบทรักหรือบทเกี่ยวพาราสี และเวลาเสียใจ เพลงสองไม้ เป็นต้น ใช้ร้องเพื่อความรวดเร็วรื่นรมย์ และจะเดินสองไม้ต่อกันก็ได้ เพลงตะลุ่มโปงก็ใช้ร้องได้เช่นเดียวกัน (รูปนรงค์ ดันสกุล : 2547 : 42 – 60)

สรุปได้ว่า เครื่องดนตรีที่ลิเกมหาชาติทรงเครื่องใช้ประกอบการแสดงนั้น จัดอยู่ในประเภทพิณพาทย์เครื่อง 5 ที่ใช้ประกอบละครไทย โดยบรรเลงเพลงในอัตราสองชั้น ใช้ประกอบการร้อง การรำ การเดินเรื่อง ซึ่งฟังแล้วไพเราะน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง และเป็นการเรียกความสนใจต่อผู้ที่มาชมลิเกมหาชาติทรงเครื่องได้อีกด้วย

2.5 อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

ลิเกเป็นการแสดงที่มีการสมมุติกันมาก อุปกรณ์การแสดงก็คล้ายตามหลักการนี้เช่นกัน อุปกรณ์การแสดงที่เป็นของจริง ๆ จัง ๆ เห็นแต่จะมีแต่ดาบเป็นพื้น นอกนั้นแล้วแต่จะคว่าได้จากหลังโรง หรืออุปกรณ์อื่น ๆ ที่ได้จัดเตรียมไว้สำหรับประกอบการแสดง ซึ่งอุปกรณ์การแสดงลิเกนั้นแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ ของเหมือนจริง และของประดิษฐ์ ของเหมือนจริง ได้แก่ ดาบ ไม้เท้า กระเป่า หม้อข้าว เป็นต้น ดาบเป็นอุปกรณ์การแสดงที่สำคัญที่สุด ทำด้วยเหล็ก ขนาดเท่าดาบจริง แต่ฝนลคมจนหมดเพื่อกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากฉากพื้นดาบ ดาบบ้างครั้งก็โทรมจนขึ้นสนิม บ้างครั้งก็ทรูหราชูปโครเมียมเป็นเงางาม ถ้าเป็นดาบสำคัญใช้ในการเดินเรื่อง เช่น ดาบกายสิทธิ์ ก็มีผ้าสีสดผูกไว้ให้สะดุดตาเป็นพิเศษ กระเป่า ก็ใช้เสื้อผ้าของผู้แสดงนั่นเอง หม้อข้าว ใช้ของที่โรงครัวนำมาเลี้ยง ไม้ตะขาบ เป็นอุปกรณ์ใช้เล่นตลกตีหัว หรือให้ตัวตลกใช้แทนดาบ ทำด้วยไม้ไผ่ ยาวหนึ่งช่วงแขนเหลาให้บางผ่าตามยาวให้เกิดเสียงดังเวลาตี อุปกรณ์การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใช้นั้นเป็นการทำขึ้นอย่างกะทันหันระหว่างมีการแสดงในฉากนั่นเอง เช่น เอาผ้าขนหนูมาม้วนทำเป็นเด็กทารก เอาผ้าขาวม้ามาม้วนเป็นย่าม เอาฝ่าหม้อข้าวสอดระหว่างไม้ตะขาบทำเป็นดาบปีตร หรือเอาผ้าขาวม้าลอดใต้ขาทำเป็นม้ายี่ของตัวตลก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คนดูจะพลอยขบขันกับความคิดพลิกเพลงซึ่งปฏิภาณของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ซึ่งนับได้ว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง อุปกรณ์การแสดงเหล่านี้ จะ

วางรวมกันไว้หลังโรงตรงใต้ที่วางหัวฉลุฟ่อครุ บางครั้งจะวางคาบไว้ตรงหลังหลังขวเวทเพื่อให้อบ
ได้ง่ายตอนจะออกไปแสดง

เตียง เป็นเครื่องเรือนชิ้นเดียวบนเวทีที่เป็นของจำเป็นที่สุดในการแสดง เพราะใช้ได้
เอนกประสงค์ เป็นทั้งราชอาสน์ของพระราชา เป็นเตียงของยาจก เป็นภูษา เป็นกำแพงเมือง หรือ
อะไรก็ได้สุดแต่จะสมมุติ ในบางกรณีมีคนเข้าเฝ้ามากก็จะเพิ่มเก้าอี้พับอีก 2 – 3 ตัว เพื่อให้ตัวลิเกไม่
ต้องนั่งกับพื้นให้เบื่อนเสื้อผ้า โกลไม้โครโฟนกินไปเสียงจะค่อยและคนดูจะเห็นชัดกว่านั่งกับพื้น
(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2538 : 162)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง อุปกรณ์ประกอบการแสดง
เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นจริงเป็นจริงในการแสดง เพื่อให้ผู้ชมชมด้วยความบันเทิงใจ
อุปกรณ์ดังกล่าวสามารถแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ ของเหมือนจริง และของประดิษฐ์ ซึ่งอุปกรณ์
ทั้ง 2 อย่างนี้รวมไปถึงเตียงที่ผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องใช้เป็นที่นั่งของนักแสดงที่ออกไปแสดง
และสมมติเป็นสิ่งต่าง ๆ ตามแต่ที่ตัวแสดงลิเกจะกล่าวถึง ผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องได้ใช้ประกอบการ
แสดงตลอดมา

2.6 ลำดับการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

ลิเกเป็นการแสดงที่เริ่มจากการละเล่นของชาวบ้าน แต่พัฒนารูปแบบการแสดงจนมีลำดับ
การแสดงหรือขั้นตอนการแสดงที่เป็นมาตรฐานตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดง โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

2.6.1 การโหมโรง ขั้นตอนของการโหมโรงนั้นเป็นการบูชาเทพยดาและครูบาอาจารย์
พร้อมทั้งอัญเชิญท่านเหล่านั้นมาปกปักรักษาและอำนวยความสะดวกให้การแสดงลิเกมหาชาติ
ทรงเครื่องในครั้งนั้น ๆ อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้แสดงเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการแสดง เพราะ
ใกล้จะถึงเวลาแสดงแล้ว อีกทั้งยังเป็นสัญญาณแจ้งแก่ประชาชนที่อยู่ใกล้และไกลให้ทราบว่าจะมี
การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง และใกล้เวลาจะลงโรงแล้วจะได้ชักชวนกันมาชมลิเก

2.6.2 การออกแขกหลังโรง โต้โผหรือผู้แสดงชายหรือหญิงที่แต่งตัวเสร็จแล้วช่วยกัน
ต้องเพลงซุ่มเซออยู่หลังฉากหรือหลังโรง แล้วจึงต่อด้วยเพลงประจำคณะ ที่มีเนื้อร้องอวดอ้างคุณสมบัติ
ต่าง ๆ ของคณะลิเกนั่นเอง

2.6.3 การดำเนินเรื่อง เป็นการแสดงเรื่องราวที่ผู้กำกับหรือโต้โผกำกับการแสดง ซึ่ง
เป็นผู้เล่าเรื่องกำหนดขึ้นก่อนการแสดงเพียงเล็กน้อย โดยจะเริ่มต้นแสดงหลังจากจบการออกแขกแล้ว
ผู้กำกับจะคอยกำกับอยู่ข้างหลังเวทีหรือหลังจากจนกว่าเรื่องจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ในกรณี
ที่เกิดปัญหา เช่น การแสดงเชื่องช้า เป็นต้น ผู้กำกับการแสดงก็จะพลิกเพลงให้เรื่องดำเนินต่อไป
ได้อย่างราบรื่น ผู้แสดงทุกคนต้องรู้บท รู้หน้าที่ และค้นบทหรือบทเจรจาของตนให้เป็นไปตามแนว
เรื่องที่ต้องการแสดง

2.6.4 การลาโรง เป็นธรรมเนียมการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องที่มีการบรรเลงปี่พาทย์ ลาโรง ผู้แสดงกราบอำลาผู้ชม โต้โปกกล่าวขอบคุณเจ้าภาพและผู้ชม และเชิญชวนให้ติดตามชมการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องคณะของตนในโอกาสต่อไปอีกด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า ในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องในแต่ละครั้ง จะต้องประกอบด้วยบุคลากรในการแสดงลิเก ซึ่งได้แก่ ผู้บริหาร (โต้โผ) ผู้กำกับการแสดง ผู้แสดง และ กคนตรี เนื้อเรื่องที่แสดงคือเรื่องมหาเวสสันดรชาดก โดยก่อนการแสดงผู้กำกับจะบอกโครงเรื่องให้ผู้แสดงฟัง รายละเอียดการดำเนินเรื่องเกิดจากการแสดงสดของผู้แสดง องค์ประกอบที่สำคัญคือ อุปกรณ์ประกอบในการแสดงลิเก ซึ่งหมายรวมทั้งโรงลิเก สถานที่ เวที เครื่องดนตรี เป็นอย่างน้อย

3. สถานที่และเวทีแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง สถานที่ที่ใช้ในการแสดงนั้นสามารถแสดงได้ทุกสถานที่ แต่ส่วนใหญ่สถานที่ที่มีโอกาสที่จะแสดง คือ แสดงตามงานวัด เวทีหรือโรงลิเกเป็นเวทีชั่วคราวยกพื้นมีหลังคา มีขนาดใหญ่และกว้างพอที่จะบรรจุลิเกได้ทั้งคณะ และอยู่สูงพอติดกับระดับสายตาของผู้ชมที่นั่งชม โดยแบ่งพื้นที่เป็น 3 ส่วน คือ เวทีแสดง เวทีเครื่องดนตรี และหลังเวทีสำหรับผู้แสดง พักผ่อน เวทีแสดงมีระบายแขวนเป็นกรอบเวที โดยมีชื่อกณะและสถานติดต่ออย่างชัดเจน การจัดพื้นที่ของเวทีลิเก คือ มีเวทีเครื่องดนตรีอยู่ถัดเวทีแสดง ไปทางขวามือของผู้แสดง สำหรับฉากลิเกมี 2 แบบ คือ ฉากเดี่ยว ทำด้วยผ้าใบเขียนเป็นรูปท้องพระโรง พร้อมผ้าใบเขียนอีก 1 คู่ กับผ้าระบาย ด้านบนเขียนชื่อกณะ และฉากชุดทำด้วยผ้าใบเขียนสีเป็นสถานที่ต่าง ๆ ตามท้องเรื่อง เช่น ท้องพระโรง ศาลา และป่า เป็นต้น แต่ละฉากม้วนเก็บไว้เหนือเวทีแสดง อุปกรณ์ฉากเป็นตั้งหรือเตียงไม้ขนาดพอนั่งแสดงได้ 3 คน

4. บทบาทของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

อรทัย พรหมเทพ (2551 : อ้างใน สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2528 : 6-7) ในอดีตที่ผ่านมาผู้ที่บทบาทสำคัญต่อสังคมอย่างยิ่งได้ พระภิกษุ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูและศิลปิน แม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ บุคคลดังกล่าวก็ยังมีบทบาทอยู่ แต่จะมาน้อยต่างกันเพียงใดทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ในสังคมเมืองใหญ่ดูเหมือนว่าบทบาทของบุคคลที่กล่าวมาแล้วนั้น ได้คลี่คลายและเปลี่ยนแปลงไปมาก ในขณะที่สังคมชนบทยังมีบทบาทสำคัญอย่างต่อเนื่อง สำหรับในกลุ่มของศิลปินดูเหมือนว่า ศิลปินนักแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ในบริบท

วัฒนธรรมไทยภาคใต้ ซึ่งการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องก็ไม่แตกต่างไปจากการละเล่นอื่น ๆ ทั่วไป คือมุ่งที่จะให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ดูเป็นสำคัญ แต่ในสิ่งที่เป็นความบันเทิงนั้น สารที่นำมาถ่ายทอด มีความจรรโลงใจ สอดแทรกสาระสำคัญในการดำเนินชีวิตและการนำหลักพระศาสนามาเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีทั้งส่วนสัมผัสชีวิตจริงของผู้ชมที่สอดแทรกเข้ามาให้เห็นถึงบทบาททุกแง่ ทุกมุม ไม่ว่าจะเป็นที่ทางโลกและทางธรรม ทั้งที่เป็นจริงและที่เป็นจินตนาการ บางครั้งยังรวมเอาที่สำคัญผิดไว้ด้วย เพราะเจตนาที่นำมาแสดงมุ่งที่จะให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ชมหลังจากที่ได้นั่งฟัง พระเทศน์มาพอสมควร แต่สิ่งที่ผู้แสดงลิเกต้องการแฝงอยู่ คือ ทำอย่างไรให้ผู้ชมทุกคนได้รับความบันเทิงใจ และติดตามชมลิเกมหาชาติทรงเครื่องอยู่เสมอ ทั้ง ๆ ที่ทุกครั้งที่ทำการแสดงก็จะแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับมหาเวสสันดรชาดกทุกครั้งไป แต่ผู้ชมก็ยังอยากที่จะชมการแสดงดังกล่าวอีก ในครั้งต่อไปโดยไม่เบื่อหน่าย

4.1 บทบาทด้านพิธีกรรมและความเชื่อ

การศึกษาวิจัย ลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ผู้วิจัยได้ ศึกษาบทบาทด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ซึ่งบทบาทด้านพิธีกรรม เป็นบทบาทดั้งเดิมของลิเกมหาชาติทรงเครื่องที่มีความสำคัญยิ่ง บทบาทดังกล่าวได้คลี่คลายเปลี่ยนแปลง มาตามลำดับ ซึ่งบทบาทด้านพิธีกรรมของลิเกมหาชาติทรงเครื่องมีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ บทบาท พิธีกรรมเพื่อแก้บน บทบาทพิธีกรรมด้านการครอบมือ และบทบาทพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งบทบาท แต่ละบทบาทเป็นบทบาทที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน บทบาทแรกเป็นบทบาทที่ทำให้กับประชาชน ทั่วไป อีกบทบาทหนึ่งเป็นบทบาทที่ทำการสืบทอดมรดกการเป็นลิเกมหาชาติทรงเครื่อง และ บทบาทสุดท้ายเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ทำเพื่อหารายได้เข้าวัดนำปัจจัยที่ได้ สร้างซ่อมแซมศาสนสถานและอื่น ๆ ซึ่งนำไปสู่การสร้างบุญสร้างกุศลให้กับบรรพบุรุษ บุคคลอื่น และสำหรับตัวเอง เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้นกับตัว เราเองและบุคคลรอบข้างอันเป็นที่รัก บทบาทแรกเป็นบทบาทที่ปรับเปลี่ยนมาจากการแสดงบูชา เทพเจ้า โดยนำสิ่งดังกล่าวให้มาอยู่ใกล้ตัวผู้ชมมากขึ้น ให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คนโดยอาศัยลิเก ช่วยแก้ปัญหาให้ในฐานะเป็นผู้สื่อสาร โดยตรงกับความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย พิธีกรรมเพื่อ การแก้บนเป็นการแสดงเพื่อบวงสรวงครุหมอมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามพันธะที่บนบานศาลกล่าวไว้ อาจกล่าวได้ว่าพิธีแก้บนเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม เมื่อลิเกไม่สามารถทำพิธีแก้ บนได้ก็ยอมแสดงว่า ลิเกกำลังหมอบทบาทที่เกี่ยวข้องอยู่กับวิถีชีวิตผู้คน (อรทัย พรหมเทพ 2551 : 15) ซึ่งปัจจุบันพิธีกรรมในด้านนี้ลิเกแทบจะไม่มีบทบาทอีกเลย อันเนื่องมาจากมีสิ่งทีประชาชน ทั่วไปได้บนบานศาลกล่าวนั้นจะเป็นหนังสือ หรือมโนราห์เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากความเชื่อ ของประชาชนคิดว่าถ้าแก้บนด้วยหนังสือหรือมโนราห์แล้ว การบนบานศาลกล่าวก็จะประสบ

ความสำเร็จมากอีกทั้งยังเป็นความนิยมชมชอบของประชาชนทั่วไปอีกด้วย จึงทำให้บทบาทของลิเกในแง่ของพิธีกรรมแก่นับจึงลดน้อยลงไปอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเด็นบทบาทด้านพิธีกรรมและความเชื่อไว้ดังนี้

4.1.1 พิธีกรรมการไหว้ครูประจำปีของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ลิเกต้องมีการไหว้ครูประจำปี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างหนึ่ง ครูในที่นี้นักแสดงในคณะลิเกทุกคนจะเรียกกันว่า “แม่ครู” พิธีนี้เป็นพิธีใหญ่มีเครื่องสังเวศครบเครื่อง เช่น หัวหมู ไก่บ้าน ขนม ดอกไม้ รูปเทียน เป็นต้น ตั้งบูชาครู และจะมีครูผู้เชี่ยวชาญเป็นครูครอบตามพิธีผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องจะแสดงได้นั้น ต้องให้ครูเป็นผู้ครอบก่อนการฝึกหัดเสมอ

ผู้แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องแม่จะไหว้ครู “แม่ครู” ทุกครั้งที่แสดงแล้วก็ยังต้องมีการไหว้ครูประจำปี ซึ่งมักจะจัดในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 เสมอ และจะจัดที่บ้านผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะลิเกซึ่งมีแม่ครูตั้งอยู่ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์อีกด้วย (<http://www.likaybangbo.com> เข้าถึงวันที่ 28 มกราคม 2554)

4.1.2 ประเพณีการเทศน์มหาชาติในวัฒนธรรมภาคใต้ ประเพณีเทศน์มหาชาติเทศน์มหาชาติ คือ การร่ายยาวหรือการเล่าเรื่องมหาเวศสันดรชาดกว่าด้วยพระพุทธรูปของพระพุทธองค์ในอดีตชาติ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวศสันดรบรมโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญพระบารมีเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนจะตรัสรู้บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ

การเทศน์มหาชาติ เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์พระเวศสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระบรมโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีหนึ่งที่มีในสังคมไทยมาช้านาน มีความสำคัญเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบสานต่อกันมาถึงปัจจุบัน อีกทั้งมีความเชื่อมาแต่โบราณว่าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ จะได้อานิสงส์สูงสุด (หนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ ไร่ : 21 พ.ย. 49: 4)

4.1.3 ความเชื่อในการบูชาเทศน์มหาชาติ การเทศน์มหาชาติ คือการร่ายยาวหรือการเล่าเรื่องมหาเวศสันดรชาดก ว่าด้วยพระพุทธรูปของพระพุทธองค์ในอดีตชาติ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวศสันดรบรมโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญพระบารมีเป็นชาติสุดท้ายก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเรื่องที่เหมาะสมจะเชิดชูขึ้นเป็นหลักเป็นประธานในการเสริมสร้างอศุขของคนในชาติ จัดให้มีขึ้นตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งบางคนเชื่อว่า คัมภีร์มหาชาตินั้นเป็นพุทธวจนะซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสประทานเทศนาแก่พระภิกษุสงฆ์พุทธบริษัท ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ หากผู้ใดได้สดับข้อมเกิดสิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลเป็นกุศลบุญราศีสืบไป ดังนั้นการเทศน์มหาชาติคือมหากุศลที่เตือนบุคคลให้หม่อมรำลึกถึงการบำเพ็ญบุญ คือความดีที่ยังขาด อันมีการสละความเห็นแก่ตัวเพื่อผลประโยชน์สูงอันไพศาลของมวลมนุษยชาติ

สำคัญ เป็นเทศกาลที่คงความหมายอย่างแท้จริง เทศน์มหาชาติสอนให้คนรู้จักทำความดี รู้จักการบำเพ็ญบุญ บริจาคทาน สละความเห็นแก่ตัว สละทรัพย์เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นการลดความตระหนี่ในใจ ลดความเห็นแก่ตัว หรือการทำให้ยึดติดกับสิ่งที่เป็นรูป รส กลิ่น เสียง ที่เป็นอนิจจัง เพราะเวลาตายไปแล้วไม่มีใครเอาเงินทองไปได้ มีแต่ความดีและความชั่วเท่านั้นที่สามารถเอาไปได้ในภพหน้านั้นเอง

ชาวพุทธนิยมฟังเทศน์มหาชาติ ซึ่งพุทธศาสนิกชนทุกคนต่างมีความเชื่อว่าเป็นพุทธวณะ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสประทานแก่พระภิกษุและพุทธบริษัท การได้ฟังพุทธวณะย่อมเกิดอานิสงส์และกุศลาธิแก่ตน นอกจากนี้ยังเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องศาสนอัตรธาน คือความเลื่อมของพระศาสนาด้วยเหตุ 5 ประการ ที่เรียกว่า ปัญจอัตรธาน ได้แก่

1. ปฏิบัติอัตรธานคือความสุญสิ้นผู้ศึกษาเล่าเรียน
2. ปฏิบัติอัตรธานคือความสุญสิ้นของการปฏิบัติธรรม
3. ปฏิเวธอัตรธานคือความสุญสิ้นการตรัสรู้ธรรมหรือผล
4. สังฆอัตรธานคือความสุญสิ้นพระภิกษุสงฆ์
5. ธาตุอัตรธานคือความสุญสิ้นของพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น การเทศน์มหาชาติ จึงเป็นการสนับสนุนให้มีการศึกษาปริยัติธรรมและเป็นการสืบทอดพระศาสนาอีกด้วย จึงเชื่อกันว่าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดกครบ 13 กัณฑ์ 1,000 พระคาถาจบภายในหนึ่งวันและบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนแต่ละอย่างให้ครบถ้วน นิยมว่าเป็นสิริมงคล แม้น้ำที่ตั้งไว้ในมณฑลพิธีก็ถือกันว่าเป็นน้ำมนต์อาจจะบำบัดเสียดภัยอะไรได้ และจะได้ผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่ 5 ประการ คือ

1. จะได้เกิดมาในยุคศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปในอนาคต
2. เมื่อดับขันธจะเข้าไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร
3. จะไม่เกิดในอบาย (ไม่ตกนรก) เมื่อตายไปแล้ว
4. จะเป็นผู้มั่งมีลาภยศ สรรเสริญ ไฉตริ และมีความสุข
5. เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจะได้รับมรรคผล นิพพานเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา และถึงความพ้นทุกข์

4.1.4 ความเชื่อในการที่ได้บูชากัณฑ์เทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ 1,000 พระคาถา ในการเทศน์มหาชาติทรงเครื่อง ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนเชื่อว่า ผู้ใดได้บูชากัณฑ์เทศน์มหาชาติทรงเครื่องย่อมได้ในสิ่งที่ปรารถนา ซึ่งในแต่ละกัณฑ์นั้นสิ่งที่ปรารถนาที่จะได้แตกต่างกันออกไป ดังเช่น ผู้ใดได้บูชากัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์จะให้ผลดังนี้

กัณฑ์ทศพร จะได้รับทรัพย์สมบัติดังปรารถนา ถ้าเป็นสตรีจะได้สามีเป็นที่ชอบเนื้อ
เจริญใจ ถ้าเป็นบุรุษจะได้ภรรยาเป็นที่ต้องประสงค์ ทั้งจะได้บุตรหญิงชายเป็นคนว่านอนสอนง่าย
มีรูปกายงดงาม มีความประพฤติดี กิริยาจาเริญเรียบร้อยทุกประการ

กัณฑ์หิมพานต์ ย่อมได้ในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ ครั้นตายไปแล้วจะได้ไปบังเกิด
ในสุคติโลกสวรรค์ เสวยสมบัติอันโอฬาร มีบริวารแวดล้อมบำรุงบำเรออยู่เป็นนิจ ครั้นจุติจากสวรรค์แล้ว
จะลงมาเกิดในตระกูลชาติยะมหาศาล หรือตระกูลพรหมณ์มหาศาลอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร
บริวารมากมายนานาประการ เช่น โค กระบือ ช้าง ม้า รถ ยานพาหนะ นับประมาณมิได้ ประกอบด้วย
ความสุขกายสบายใจทุกๆอิริยาบถ

กัณฑ์ทานกัณฑ์ จะบริบูรณ์ด้วยแก้วแหวนเงินทอง ทาส ทาสี และสัตว์สองเท้าสี่เท้า
ครั้งตายแล้วจะได้ไปเกิดในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรแวดล้อมมากมาย เสวยสุขอยู่ใน
ปราสาทแล้วด้วยแก้ว 7 ประการ

กัณฑ์วนปเวสน์ จะได้รับความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า จะได้เป็นบรมกษัตริย์ในชมพู
ทวีปเป็นผู้ทรงปรีชา เฉลียวฉลาดสามารถปราบอริราชศัตรูให้ย่อยยับไป

กัณฑ์ชุกก จะได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ประกอบด้วยสมบัติอันงดงามกว่าชนทั้งหลาย
จะเจรจาปราศรัยก็ไพเราะเสนาะโสต แม้จะได้สามีภรรยาและบุตรธิดาก็ล้วนแต่มีรูปทรงงดงามสอนง่าย

กัณฑ์จุลพน แม้จะบังเกิดในภพใดๆจะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์บริวาร จะมีอุทยานอัน
दारดาษด้วยดอกไม้หอมตกลงไป แล้วจะมีสระโบกขรณีอันเต็มไปด้วยปทุมชาติ ครั้นตายไปแล้วก็
ได้เสวยทิพย์สมบัติในโลกหน้าสืบไป

กัณฑ์มหาพน จะได้เสวยสมบัติในดาวดึงส์เทวโลก และจะได้ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์มหาศาล
มีทรัพย์ศฤงคารบริวารมาก มีอุทยานและสระโบกขรณีเป็นที่ประพาส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศักดิ์านภาพ
เฟื่องฟูไปทั่วชมพูทวีป อีกจักได้เสวยอาหารทิพย์เป็นนิจนรันดร

กัณฑ์กุมาร ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่พึงปรารถนา ครั้นตายไปแล้วเกิดมณฑกามาพจร
สวรรค์ ในสมัยที่พระศรีอาริยมตไตรยมมาอุบัติก็จะได้พบศาสนาของพระองค์ จะได้ถือปฏิสนธิใน
ตระกูลกษัตริย์ตลอดจนได้สดับตรับฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระองค์แล้วบรรลुพระอรหัตผล
พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้ง 4 ด้วยบุญราศีที่ได้อบรมไว้

กัณฑ์มัทรี เกิดในโลกหน้าจะเป็นผู้มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ เป็นผู้มีอายุยืนยาว
ทั้งประกอบด้วยรูปโฉมงดงามกว่าคนทั้งหลาย จะไปในที่ใดๆก็จะมีแต่ความสุขทุกแห่งหน

กัณฑ์สักกบรรพ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยลาภ ยศ ตลอดจนจตุรพิธพรทั้ง 4 ประการ ได้แก่
อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาล

กัณฑ์มหाराช จะได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ จะได้เป็นพระราช เมื่อจากโลกมนุษย์ไปก็จะได้ไปเสวยทิพย์สมบัติในฉกามาพรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรเป็นบริวาร ครั้นบารมีแก่กล้าก็จะได้นิพพานสมบัติอันตัดเสียซึ่งชาติขราพยาธิ มรณะพ้นจากโอฆะทั้งสาม มีการโมณะ

กัณฑ์ถกษัตริย์ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยพร 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ พละทุก ๆ ชาติ

กัณฑ์นครกัณฑ์ จะได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยวงศาตมณชาติ ข้าทาสชายหญิง ภรรยาสามี หรือบิดามารดา เป็นต้น อยู่พร้อมหน้ากันโดยความผาสุก ปราศจากโรคอาพาธทั้งปวง จะทำการใด ๆ ก็พร้อมเพรียงกัน ยังการงานนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ความเชื่อแบบพุทธ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมทางศาสนา เช่น การเวียนว่ายตายเกิด การทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ซึ่งการทำความดีและความชั่วนั้นจะเห็นผลได้ชัดเจนในตอนสรุปเรื่องหรือประชุมชาดกกลับชาติว่า คนทำความดีเมื่อไปเกิดชาติใหม่ก็เกิดมาดีทุกคน ด้วยเหตุนี้พระอรหันตถาจารย์จึงพรรณนาถึงเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ 1,000 พระคาถาจบภายในวันเดียวจะได้านิสงส์มาก เช่น ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ หรือนิพพานสมบัติ เป็นต้น ที่สุดแม้แต่จะปรารถนาให้พบ พระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรยก็ได้พบสมความปรารถนา และในแต่ละกัณฑ์ยังมีานิสงส์แตกต่างกันไปตามลักษณะของเนื้อเรื่องอีกด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า บทบาทด้านพิธีกรรมและความเชื่อของการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องมีความสำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีการปรับเปลี่ยนจากที่ผู้ฟังนั่งฟังพระเทศน์ให้ฟังเพียงอย่างเดียว ก็มีลิเกมาแสดงในเรื่องราวที่พระเทศน์ให้เห็นถึงบทบาทของตัวแสดงแต่คนว่ามีบทบาทเป็นเช่นไร ซึ่งในการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องนั้นจะแบ่งเรื่องราวการแสดงออกเป็นตอนหรือที่เรียกว่ากัณฑ์ และมีการสอดแทรกหลักธรรมในการดำเนินชีวิตและเป็นเรื่องราวที่สอนใจให้กับผู้ชมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งความเชื่อในเรื่องของการบูชากัณฑ์เทศน์ซึ่งตามความเชื่อแล้ว หากผู้ใดได้ฟังพระเทศน์มหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจบก็จะสมความปรารถนาและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ซึ่งการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้ฟังพระเทศน์มหาชาติได้จบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวได้ เพราะลิเกจะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดและความเบื่อหน่ายที่จะนั่งฟังพระเทศน์เพียงอย่างเดียว เมื่อมีลิเกมาสลับก็สามารถนั่งฟังพระเทศน์ได้ตามความเชื่อ

4.2 บทบาทด้านความบันเทิง

การศึกษาวิจัย ลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทของลิเกมหาชาติทรงเครื่องในด้านการสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมดังนี้

การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นสื่อบันเทิงพื้นบ้านที่สำคัญและเป็นความบันเทิงประจำท้องถิ่นที่ผสมผสานการเล่นได้เหมาะสมกับท้องถิ่น การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องของภาคใต้ในทุกยุคทุกสมัย ล้วนแล้วแต่เป็นสื่อที่ให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ชม และบทบาทด้านความบันเทิงนี้ก็เป็นบทบาทที่เห็นได้อย่างชัดเจน ความบันเทิงจากการที่ผู้ชมได้รับจากศาสตร์หลายศาสตร์ในลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ทำให้ลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นการแสดงที่เป็นส่วนเล็วสำคัญของชีวิตผู้คน โดยเฉพาะผู้คนในสมัยก่อนที่อยู่ในสังคมการเกษตรซึ่งเป็นสังคมชนบทที่ไม่มีสิ่งอื่น ๆ มากมายนัก เป็นเครื่องบันเทิงใจ ความบันเทิงใจที่ได้รับจากลิเกมหาชาติทรงเครื่องจึงปะทะสัมพันธ์กับผู้คนอย่างแนบแน่น คนตรี เนื้อร้อง เนื้อเรื่อง บทบาทการแสดง และบทตลก ได้นำเอาความเป็นมนุษย์ในทุกรูปแบบสื่อออกมาได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้ผู้ชมได้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งด้านดีและชั่วร้าย หรือธรรมะ และอธรรมได้อย่างสมจริง มีเหตุผล แก่นสาระเพียงพอที่จะใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต (อรทัย พรหมเทพ 2551: 14) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทการแสดงของลิเกมหาชาติทรงเครื่องในด้านการให้ความบันเทิง จึงเป็นแก่นสารที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้ดูหลงใหลและมีความสุขความบันเทิงใจ อีกทั้งยังเข้าถึงธรรมะและสัจจะธรรมเพื่อนำมาเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงจิตใจ ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า ลิเกมหาชาติทรงเครื่องมีบทบาทด้านความบันเทิง ถือเป็น การสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมที่ได้ชมการแสดงลิเก หลังจากที่นั่งฟังพระเทศนาจนเกิดความเบื่อหน่ายและเมื่อยล้า เมื่อได้ชมบทบาทการแสดงของลิเกแล้วทำให้ผู้ชมเกิดความจรรโลงใจ และเป็น การสร้างบรรยากาศให้เกิดความครื้นเครงอีกด้วย ถือว่าบทบาทด้านความบันเทิงของลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งด้วย

5. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี

เพื่อให้การศึกษาวิจัย ลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทของวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ดำเนินไปจนบรรลุวัตถุประสงค์ จำเป็นจะต้องมีการนำทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่น่าสนใจจากการศึกษาของผู้ที่ศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

5.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลง สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540 : 5 - 7) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความแตกต่างของสิ่งนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับสองเวลา (T, ---> T,) เช่น เปรียบเทียบถนนสายหนึ่งเมื่อปีหนึ่ง (2475) กับอีกปีหนึ่ง (2500) แล้วเห็นว่า มันต่างกัน (ยาวขึ้นหรือสั้นลง) นี้แสดงว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงของถนน การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดได้ที่ลักษณะ (shape) ดังตัวอย่างเรื่องถนนข้างคันแต่การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดที่หน้าที่ (function) ก็ได้ เช่น ถนนสายนั้นสมัยก่อน

เป็นถนนสำหรับคนและสัตว์เดิน มาในปัจจุบันกลายเป็นถนนรถยนต์ แต่โดยทั่วไปก็มักจะเปลี่ยนแปลง ทั้งรูปร่างลักษณะและหน้าที่

5.2 ประเภทของการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงในสังคมอาจแบ่งออกได้หลายประเภท สุดแต่ว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์การแบ่ง หากใช้เกณฑ์ขนาดการเกี่ยวข้องกับมนุษย์ต่อการเปลี่ยนแปลงแล้ว การเปลี่ยนแปลงในสังคมก็อาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

5.2.1 การเปลี่ยนแปลงแบบเป็นไปเอง (spontaneous change) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชนิดที่มนุษย์ไม่มีส่วนหรือมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงนั้นน้อย การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้ได้แก่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณขณะที่มนุษย์ยังไม่มีความสำเร็จทางวัตถุ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติแวดล้อมสังคม เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ แม่น้ำลำคลอง สัตว์ พืช เป็นต้น หรือการเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่น การเพิ่มหรือลดของประชากร เป็นต้น การเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ การเกิดข้าวยากหมากแพง การเกิดโรคระบาด เป็นต้น บางทีอาจเรียกว่า การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ (natural change) หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีแผน (unplanned change) เพราะมนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับน้อยหรือไม่มีส่วนทำให้มันเกิดขึ้นเลย การเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติก็ยังมีอยู่เช่น วิกฤตภัย แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด หิมะถล่ม ดินเสื่อมคุณภาพ น้ำ อากาศเสีย เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติเกิดขึ้นและไม่สามารถควบคุมได้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากมนุษย์ยังเจริญไม่เพียงพอที่จะควบคุมสิ่งเหล่านี้ให้อยู่ในอำนาจได้

5.2.1 การเปลี่ยนแปลงแบบวางแผน (planned change) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชนิดที่มนุษย์ตั้งใจก่อให้เกิดขึ้น ในการนี้จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง คือให้เปลี่ยนไปในทางดี ในทางที่ปรารถนา กำหนดความเร็วเป็น 3 ปี 5 ปี หรือ 10 ปี ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสมบูรณ์ กำหนดสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงซึ่งมักจะมีทั้งคนและสิ่งแวดล้อม กำหนดวิธีการดำเนินการและกำหนดจุดหรือสถานที่ที่การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้น เป็นต้น เรียกว่า มีการเตรียมการกันอย่างรอบคอบรัดกุม เพื่อให้ตอบสนองเป้าหมายที่วางไว้ล่วงหน้าให้มากที่สุด

การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้อาจเรียกได้อีกอย่างว่า การเปลี่ยนแปลงแบบกำหนดทิศทางหรือแบบนำทาง (directed change) ไม่ว่าจะเรียกชื่อใดการเปลี่ยนแปลงประเภทนี้มนุษย์ก็มีความเกี่ยวข้องด้วยมากที่สุดและเป็นการเปลี่ยนแปลงชนิดที่แพร่หลายอยู่ในสังคมสมัยใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์สมัยนี้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น มีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีช่วยทำให้เอาชนะธรรมชาติได้มากขึ้น แต่ก็เอาชนะได้ยังไม่หมด ดังกล่าวไว้ข้างต้น ปัญหาจึงมีอยู่กับมนุษย์ต่อไป

5.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นิเทศ ดินณะกุล (2544 : 9-15) กล่าวไว้ว่า เมื่อพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมักจะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมหรือของรูปแบบของความสัมพันธ์และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบ แบบแผน ค่านิยม

และวัฒนธรรม ความจริงแล้วการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมาก และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งต่าง ๆ ในโครงสร้างสังคมรวมทั้งความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางสังคมด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา ประชากรและเทคโนโลยี เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับโลก การศึกษาการเปลี่ยนแปลงมักจะมุ่งไปที่การหาเหตุผล และวิธีการที่ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมใหม่ขึ้น และอธิบายสาเหตุการเสื่อมสลายของโครงสร้างเก่า ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ

สำหรับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถมองได้หลายแง่มุม นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างของสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเกี่ยวกับสังคม นอกจากนี้ นักสังคมวิทยาบางท่านได้ให้ความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงเฉพาะในโครงสร้างเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของสังคมอีกด้วย

สำหรับสาเหตุที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ก็คือความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นตัวสนับสนุนหรือต้องการการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีความซับซ้อน มีลักษณะพิเศษ และเป็นสังคมที่แสดงให้เห็นความแตกต่างจากสังคมอื่น มักมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้นสัดส่วนที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้นี้ มีความสัมพันธ์อย่างเห็นได้ชัดกับความรู้ที่สะสมมาทั้งในเรื่องของเทคโนโลยี และสังคม

ชวลิต สวัสดิ์ผล และฤดี กรุดทอง (อ้างในปริยา หิรัญประดิษฐ์ 2543 : 129) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในทุกสังคม เราไม่สามารถปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางครั้งทำให้สังคมเจริญขึ้นแต่บางครั้งทำให้เกิดปัญหาทางสังคมได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วจนผู้คนปรับตัวไม่ทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ก่อให้เกิดปัญหาได้มีดังนี้

5.3.1 การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ทำให้วัฒนธรรม วิถีชีวิตเปลี่ยนไป การติดต่อความสัมพันธ์เปลี่ยนไป ผู้คนต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อช่วยเหลือตนเอง

5.3.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้เกิดการประดิษฐ์เครื่องจักร เครื่องทุนแรงต่าง ๆ สามารถนำเอามาแทนแรงงานคนแรงสัตว์ หากมาใช้ในภาคเกษตรกรรมอาจทำให้แรงงานส่วนเกินย้ายถิ่นมาทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือมาใช้ในภาคอุตสาหกรรมและบริการอาจก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน และถ้าหากใช้เทคโนโลยีนั้น ๆ ไม่เป็นก็อาจก่อปัญหาอื่น ๆ ได้ เช่น ปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษ

5.3.3 การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง จากเผด็จการไปเป็นประชาธิปไตย ถ้าประชาชนยังยึดมั่นผูกพันอยู่กับระบบเดิมย่อมจะมีการต่อต้าน หรือถ้าผู้คนยังไม่พร้อม ยังไม่เข้าใจระบบนั้น ๆ ดีก็จะมีปัญหาอื่น ๆ ตามมาได้ เช่น การใช้อำนาจ ในด้านต่าง ๆ

5.3.4 การล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural lag) เช่น คนในสังคมใช้เทคโนโลยีไม่เป็น ชาวบ้านชนบทมีถนนที่เล่นความไม่รู้ในการขับขี่ยานพาหนะอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ มีโรงงานผลิต ยาปราบศัตรูพืช หรือปุ๋ยเคมี แต่ไม่รู้จักใช้ให้เป็น อาจทำให้สูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ (วนิดา ริการกรณ์ 2545 : 19 – 20)

5.4 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (culture change) ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์ (2540 : 6) ได้ ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ

5.4.1 ความคิด (idea) ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์

5.4.2 การกระทำ (behavior) ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกเป็นวิถี ประชา (Folkways) จารีตประเพณี (Mores) และกฎหมาย (Laws)

5.4.3 วัตถุ (material) ได้แก่ ส่วนที่เป็นวัตถุของวัฒนธรรม เช่น บ้านเรือน เครื่องใช้ เครื่องมือ เครื่องประดับ

การเปลี่ยนแปลงทั้งสองอย่างนี้คือ ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมรวมกันเข้าก็จะ เป็นการเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือโครงสร้างสังคม (social structure) ซึ่งสามารถแยกออกเป็นสอง ส่วนใหญ่ คือ องค์การทางสังคม (social organization) และสถาบันสังคม (social institution) การ เปลี่ยนแปลงทั้งสองด้านนี้จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

5.5 ความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์ (2540 : 29-30) ได้ กล่าวไว้ว่า แนวความคิดนี้แบ่งวัฒนธรรมตามรูปลักษณะออกเป็นสองประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่างทางวัตถุ เช่น แบบบ้าน แบบเครื่องแต่งกาย เป็นต้น หรือเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับกาย เช่น สร้อยคอ ต่างหู กำไลข้อมือ ช้อนเท้า ปิ่นปักผม แหวน เครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน ตู้เสื้อผ้า ตู้กับข้าว ตู้หนังสือ โต๊ะเครื่องแป้ง โต๊ะเก้าอี้ เครื่องมือเกษตร ยานพาหนะ เป็นต้น กับอีกประเภทหนึ่ง วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non-material culture) ได้แก่ แบบอย่างทางพฤติกรรม และแบบอย่างทางความคิด (Patterns of action and thinking) ดังอย่าง เช่น ความเชื่อ ความรู้เรื่อง ต่าง ๆ ค่านิยมทางสังคม อุดมการณ์ บรรทัดฐานทางสังคม เป็นต้น ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็นบรรทัดฐาน ทางเทคนิควิถีประชา จารีตและกฎหมาย แต่ละสังคมมีวัฒนธรรมทั้งสองรูปแบบนี้เป็นของตนเอง ไม่เหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่าแต่ละสังคมมีความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรม (Cultural autonomy)

ความคิดนี้กล่าวว่า ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สิ่งที่เป็นวัตถุจะสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้เร็วกว่าส่วนที่ไม่ใช่วัตถุนั้นก็อธิบายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจหรือไม่ต้องยึดติดกับความเคยชินหรือขนบธรรมเนียมประเพณีใด ย่อมจะเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าการเปลี่ยนแปลงคนหรือกฎระเบียบที่คนยึดถือ หรือจะพูดอีกอย่างได้ว่า เปลี่ยนแปลงคนได้ยาก เปลี่ยนแปลงวัตถุได้ง่ายกว่า

5.6 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง สังคมมนุษย์นั้นไม่ได้อยู่ในสภาพที่หยุดนิ่ง หากแต่จะเคลื่อนไหวตลอดเวลา ดังนั้นแนวโน้มโดยทั่วไปของสังคมจึงอยู่ในสภาพที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยความหมายของการเปลี่ยนแปลงแล้วเราพิจารณาในลักษณะของการเปรียบเทียบความแตกต่างของสิ่ง ๆ หนึ่งในเวลาที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงจึงเกี่ยวข้องกับเวลา หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เราพิจารณาในแง่การเปรียบเทียบความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งในเวลาที่ผ่านมาไป (<http://www.bbc07socanth.ob.tc> เข้าถึงวันที่ 31 มกราคม 2554)

5.7 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องในอดีตเป็นวิถีชีวิตและเป็นการแสดงศิลปะอย่างหนึ่งที่ทำให้ความบันเทิงกับผู้ชม ซึ่งมีผลมาจากการทำพิธีกรรม งานประเพณี งานบุญ และความเชื่อในการแสดงศิลปะของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง และในอดีตลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมจากผู้คนโดยทั่วไป แต่ปัจจุบันการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องได้รับความนิยมน้อยลง เนื่องจากบทบาทของความทันสมัยที่มุ่งเข้าสู่สังคมไทยทำให้เกิดความนิยมในการชมลิเกมหาชาติทรงเครื่องน้อยลงไป

นิเทศ ดินณะกุล (2544 : 45-47) ได้กล่าวโดยสรุปว่าถึงแม้ประเทศไทยจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ยาวนาน แต่ก็ประเทศหนึ่งที่จะเข้าสู่ระบบโลกไร้พรมแดนหรือโลกาภิวัตน์ และยังเอาอารยธรรมจากต่างชาติมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดผลกระทบอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงและถดถอยของวัฒนธรรมพื้นเมืองและท้องถิ่น ความทันสมัยของข้อมูลข่าวสารทางด้านต่าง ๆ นี้ ทำให้การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่ทันสมัย

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นรากฐานของวิวัฒนาการทางสังคมเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์เราขีดความสามารถของร่างกายออกไปมากมาย กล้องจุลทรรศน์ โทรทัศน์ โทรศัพท์ ทำให้คนเรามองเห็นได้มากขึ้น ได้ยินไกลขึ้น รถยนต์ เรือ เครื่องบิน ทำให้เราไปได้ไกลขึ้นและรวดเร็วขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีของมนุษย์เทียบได้กับวิวัฒนาการทางร่างกายของสัตว์ ย่อมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่และสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้มีพลังที่สังคมนำมาใช้ได้มากขึ้น ย่อมทำให้สามารถผลิตสินค้าได้มากขึ้น สามารถเลี้ยงจำนวนประชากรได้มากขึ้น ซึ่งนำไปสู่

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุดมการณ์และภาษาเทคโนโลยี เป็นกรอบซึ่งชี้ดวงจำกัดวิธีที่สังคมจะนำมาใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ สังคมที่มีระดับการใช้เทคโนโลยีต่ำย่อมไม่สามารถใช้วิธีการอย่างเดียวกันกับสังคมที่มีเทคโนโลยีสูง เครื่องมือย่อมเป็นตัวกำหนดวิธีแก้ปัญหาและวิธีที่แก้ปัญหาที่ต้องอาศัยเครื่องมือทันสมัยย่อมนำไปใช้สังคมที่ขาดเครื่องมือเหล่านั้น ไม่ได้ (<http://www.bbc07socanth.ob.tc> เข้าถึงวันที่ 31 มกราคม 2554)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของเวลาจากอดีตมาถึงปัจจุบัน อันเนื่องมาจากปัจจัยด้าน สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ศิลปวัฒนธรรมหลายแขนง ตลอดจนประเพณีอันดีงามในอดีตได้สูญหายไปโดยเฉพาะ การแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องก็ลดความนิยมจากผู้ที่ยื่นชอบลง เพราะมีสิ่งที่ทำให้ความบันเทิงในปัจจุบันมีมากขึ้น เช่น ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ สื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มีการคัดแปลงการนำเสนอได้ทันตามยุคตามสมัยสามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้มากขึ้น แต่ลิเกมหาชาติทรงเครื่องไม่สามารถที่จะคัดแปลงหรือเพิ่มเติมบทบาทการแสดงให้เปลี่ยนไปจากเดิมได้มากนัก เพราะการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นการแสดงให้ความบันเทิงที่เกี่ยวข้องกับการเทศนาของพระเท่านั้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของโครงสร้างสังคม ที่ทันสมัยขึ้น มีสิ่งใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย รวมถึงการแสดงต่าง ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็น ละครโทรทัศน์ ดนตรีลูกทุ่งและสตริง สิ่งให้ความบันเทิงอีกมากมายที่ให้ความเจริญใจแก่ผู้ชม ทำให้ความนิยมในการชมลิเกมหาชาติทรงเครื่องลดน้อยลงไป ทำให้ไม่ค่อยมีให้ชมกันบ่อยนัก และกำลังจะหายไปจากสังคมก็เพราะอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั่นเอง

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ดำรง หนูทอง (2553) ศึกษาเรื่อง “ลิเกมหาชาติทรงเครื่องเอกลักษณ์ลิเกใต้” มีสาระสำคัญว่า ลิเกพื้นบ้านของภาคใต้จะแสดงสลับกับพระเทศน์ เมื่อพระเทศน์ไปหนึ่งผูกหากเป็นเรื่องราวในชาดกโลกก็จะแสดงไปตามเนื้อเรื่องนั้น กล่าวได้ว่า ลิเกจะทำหน้าที่อธิบายเรื่องราวที่พระเทศน์ให้ผู้ฟังเข้าใจเป็นรูปธรรมง่ายขึ้น ตัวละครที่แสดงจะใช้หัวโขนสวมเป็นรูปต่าง ๆ เช่น ชูชก เวสสันดร นางมัทรี กัณหา ซาตี พระฤาษี เป็นต้น นอกจากบทความดังกล่าวแล้วยังอ้างถึงลุงห้องซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญลิเกของภาคใต้ซึ่งกล่าวไว้ว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกับลุงห้องนั้นมีความสามารถในการแสดงลิเก

กันทุกคน เนื่องจากในเวลาว่างจะฝึกลูกหลานของตนไว้ โดยเฉพาะคนที่แสดงเป็นกัณหาและชาลี ลูกของพระเวสสันดรกับนางมัทรี ต้องฝึกหัดใหม่ทุกปีเพราะเมื่ออายุเกินกว่า 10 ปี จะไม่เหมาะสมกับบทดังกล่าว ดังนั้นหากผู้แสดงคนเดิมยังต้องการแสดงอีกต่อไปก็ต้องเปลี่ยนบทเป็นตัวแสดงอื่นแทน

ผอบ โปษะกฤษณะและสุวรรณี อุดมผล (2523) ศึกษาเรื่อง “วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก” มีความมุ่งหมายในการวิจัย เพื่อรวบรวมวรรณกรรมที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกโบราณ ซึ่งเป็นนาฏกรรมชาวบ้าน ศึกษาวิธีการแสดงตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันเพื่อให้ทราบขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์บทลิเก ศึกษาและวิเคราะห์บทลิเกโบราณในด้านเนื้อเรื่องและวรรณศิลป์ ด้านความสัมพันธ์กับศิลปะการแสดง ในด้านความสัมพันธ์กับสังคมทั้งในเมืองหลวงและชนบท เผยแพร่ให้เห็นคุณค่าของบทลิเก ทั้งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมการแสดงและวรรณกรรมชาวบ้าน เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าที่จะหาทางปรับปรุงให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย ผลการศึกษาพบว่า ลิเกทรงเครื่องเป็นลิเกแบบละครแต่งตัวคล้ายละคร จึงเรียกกันว่า “ทรงเครื่อง” แต่ดัดแปลงเครื่องแต่งตัวให้คล้ายขุนนางในสมัยนั้น เรื่องที่นำมาเล่นก็นำเค้าเรื่องมาจากบทละคร แต่นำมาใช้เพียงเพลงชั้นเดียวสองชั้นที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ซึ่งในงานวิจัยนี้มีสาระสำคัญว่า “ลิเก” ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “ยี่เก” เป็นการละเล่นที่ได้รับความนิยมในหมู่ชาวบ้านมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และสืบเนื่องมาจนบัดนี้และอาจจะยืนยงต่อไปอีกนาน เพราะมีการปรับปรุงทั้งเนื้อเรื่องและภาษาให้เหมาะสมกับสมัยนิยม แต่ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ ลิเกได้ขยายวงกว้างออกไปสู่บุคคลทุกระดับชั้นด้วยการรักษาลักษณะและเอกลักษณ์ของไทยหลายอย่าง แต่ลิเกก็ยังมีหลายระดับ แต่ละระดับควรจะได้รับ การสนับสนุน การปรับปรุงตามความเหมาะสม

สุริยา สมุทรกุลดี (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แต่งองค์ทรงเครื่อง : “ลิเก” ในวัฒนธรรมไทย ผลการวิจัยพบว่า ลิเกเป็นศิลปะการแสดงในกระแสวัฒนธรรมประชาชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างไป อย่างศิลปะการแสดงพื้นบ้านและศิลปะการแสดงของชนชั้นผู้นำ ลิเกเกิดขึ้นและพัฒนา มาควบคู่กับความทันสมัยและการขยายตัวของสังคมเมือง ลิเกเป็นศิลปะการแสดงเพื่อหาเงินจากผู้ชมโดยตรง รูปแบบและเนื้อหาของการแสดงลิเกจึงถูกกำหนดโดยสนิยมและความต้องการทางศิลปะและบันเทิงของผู้ชมซึ่งเป็นสมาชิกของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน ลิเกเน้นการนำเสนอความจริงทางโลกิยะของมนุษย์และสังคมโดยแสดงการล้อเลียน เสียดสีและเยาะเย้ยกิจกรรมทางกายของมนุษย์ กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การกิน การขับถ่าย การร่วมเพศและการนอนเป็นที่มาของปฏิบัติการของร่าง อูจาดและการนำเสนอความดิบของมนุษย์บนเวทีลิเก

ทองเจือ โสภิตศิลป์ (2530) ศึกษาเรื่อง “ลิเก” ซึ่งได้กล่าวถึงการไหว้ครูลิเกว่า เป็นของคู่กับลิเกสืบเนื่องต่อกันมาช้านานแล้ว การไหว้ครูเป็นการระลึกถึงบุญคุณของครูที่เคยสั่งสอน ทั้ง

ประเภทครูลัก ครูทัก ครูจำ เป็นการแสดงความเคารพต่อครูญาติหรือพ่อแม่ซึ่งเป็นหลักชัยของศิลปินลิเกทุกคน ผู้แสดงลิเกจะต้องผ่านการครอบครูด้วยกันทุกคนจึงสามารถออกแสดงลิเกได้ด้วยความเชื่อมั่นและเป็นสิริมงคลสำหรับตัวเอง ศิลปินลิเกบางคนผ่านการครอบครูหลายครั้ง ลิเกกับการไหว้ครูยังต้องมีต่อไปตราบที่ยังมีศิลปินลิเก การแสดงลิเกและศิลปินลิเกเหล่านั้นก็คงจะรักษาประเพณี พิธีการไหว้ครูไว้ไม่มีวันเสื่อมสลาย ดังนั้น การไหว้ครูของลิเกเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่มีในลิเกมหาชาติทรงเครื่องเช่นกัน ซึ่งเป็นการระลึกถึงครูอาจารย์ที่ได้สอน และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ที่แสดงลิเกสามารถแสดงได้ดี เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชม และการไหว้ครูก็ถือเป็นประเพณีของลิเกมหาชาติทรงเครื่องที่ต้องทำทุกปีเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของครูอาจารย์อีกด้วย

ฐปนรรม์ ต้นสกุล (2547) ศึกษาเรื่อง “อาชีพลิเกในอำเภอบ้านโป่ง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพลิเกในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และเพื่อศึกษาวิธีการและภูมิปัญญาในการสืบทอดอาชีพลิเกในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพลิเกได้รับพื้นฐานมาจากโชนและละครเป็นส่วนใหญ่ ส่วนแหล่งผู้ประกอบอาชีพพบว่าในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีคณะลิเกจำนวน 47 คณะ โดยเฉพาะตำบลปากแรตเป็นพื้นที่มีคณะลิเกประกอบอาชีพมากที่สุด เนื่องจากอยู่ในเขตเทศบาลเมืองบ้านโป่ง มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น เมื่อมีงานประจำปี งานประเพณี ต้องว่าจ้างให้คณะลิเกทำการแสดง จึงเป็นแหล่งที่คณะลิเกอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก วิถีชีวิตผู้ประกอบอาชีพลิเกมีอาชีพเสริมเป็นส่วนมาก เนื่องจากการประกอบอาชีพลิเกไม่ใช่อาชีพหลัก เพราะไม่มีการแสดงเป็นประจำ อาชีพส่วนใหญ่ของผู้ประกอบอาชีพลิเก คือ รับจ้างและค้าขาย วิธีการประกอบอาชีพลิเกในปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีด้านการบันเทิงหลายรูปแบบ ทำให้ลิเกต้องปรับตัวผสมผสานกับเพลงลูกทุ่ง เพลงสากล หมอลำให้เข้ากับยุคสมัย ภูมิปัญญาในการสืบทอด มี 2 วิธี คือ 1) สืบทอดโดยตรงกับครูหรือบิดามารดา 2) ฝึกหัดด้วยตนเองโดยแอบจำวิธีการแสดงของคนอื่นมาทดลอง จนเกิดความชำนาญแล้วจึงนำไปแสดง เรียกว่า “ครูพักลักจำ”

พลาดิษฐ์ ลิทธิชัยกิจ (2545) ศึกษาเรื่อง “หนึ่งศตวรรษ...ยี่เกไทย ภูมิปัญญาการแสดงพื้นบ้าน” มีสาระสำคัญว่า ยี่เก หรือ ลิเก เป็นนาฏกรรมพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมแพร่หลายที่สุดกว่าหนึ่งศตวรรษแล้ว ที่ลิเกได้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตไทยถึงแม้ว่าจะถูกดูหมิ่นดูแคลนก็ตาม ลิเก...ก็เป็นการแสดงชนิดเดียวที่มีบทบาทสำคัญต่อการบันเทิงในวิถีชีวิตไทยที่ทำให้ผู้ดูเกิดติดใจ บทบาท และมีความนิยมชมชอบการแสดงลิเกมาช้านาน จึงติดตามชมและให้การสนับสนุนผู้แสดงอย่างหลงใหล การแสดงลิเกนั้นได้ถูกถ่ายทอดและมีอายุการทำงานรับใช้สังคมไทยมากกว่า 100 ปีมาแล้ว นับเป็นการแสดงชนิดเดียวในโลกที่ได้พัฒนาจากต้นแบบเดิมมาจนกลายเป็นการแสดงที่

เป็นเอกลักษณ์สำคัญของการบันเทิงไทย ผู้แสดงแต่ละยุคสมัยได้ช่วยกันหารูปแบบและสร้างสรรค์ การแสดงจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

ปิยนารถ โภคามาศ (2550) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้” มี วัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 3 ส่วนกับนิบาตชาดก (นิบาตชาดก คือ ชาดกในพระไตรปิฎกมี 500 เรื่อง) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กลวิธีการแต่ง ลักษณะ คำประพันธ์ และวรรณศิลป์ในพระเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 3 ส่วน เพื่อศึกษาสภาพ สังคมและวัฒนธรรมของภาคใต้ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 3 ส่วน ผล การศึกษาพบว่า เนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องของเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 3 ส่วน เหมือนกับนิบาตชาดก แต่ก็มีกลวิธีในการปรับเปลี่ยนเนื้อหา 6 วิธี คือ การเพิ่มเหตุการณ์การใน เนื้อเรื่อง การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดใน เนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง และการเพิ่ม รายละเอียดเป็นกลวิธีที่พบมากที่สุด ด้านสังคมในเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้พบว่า ภาคใต้มีชนหลากหลายเชื้อชาติ ผู้คนมีความเคารพผู้ปกครองและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น และผูกพันกับธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ประเพณีความเป็นอยู่ ความเชื่อเนื่อง ด้วยศาสนา และค่านิยมที่สำคัญคือยกย่องผู้มีความรู้ วัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของ ท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาวต่างชาติ และวัฒนธรรมของราชสำนักที่นำมา ผสมผสานกันอย่าง กลมกลืน ทำให้เวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้เป็นแหล่งข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ สำคัญ

อรทัย พรหมเทพ (2551) ศึกษาเรื่อง “การเรียนรู้ของผู้แสดงหนังตะลุงเพื่อการดำรงอยู่ ของหนังตะลุงในสังคมทันสมัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการเรียนรู้ของผู้แสดงหนังตะลุงเพื่อ การดำรงอยู่ในบริบทและสังคมปัจจุบัน และการศึกษาพัฒนาความรู้ การปรับเปลี่ยนความรู้และ แบบแผนในการแสดงของผู้แสดงหนังตะลุงเพื่อการดำรงอยู่ของหนังตะลุงในสังคมทันสมัย ศึกษา โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการวิจัยพบว่า เมื่อบริบทและสังคม เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากขึ้น ผู้แสดงหนังตะลุงมีการเรียนรู้ในการปรับตัว สร้างสรรค์ และพัฒนาความรู้ให้สอดคล้องกับบริบทและสังคมสมัยใหม่ โดยการสร้างเครือข่าย อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีการสืบต่อความรู้ด้านการแสดงหนังตะลุงแก่เยาวชนรุ่นใหม่ ผ่านระบบโรงเรียน สมาพันธ์หนังตะลุง โดยมีการรับรองผู้แสดงหนังตะลุงในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ในการแสดง มีการสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพโดยการแสดงหนังตะลุงควบคู่ไปกับการ ประกอบอาชีพอื่น มีการสร้างสรรค์และปรับเปลี่ยนความรู้ มีการเชื่อมโยงกับบริษัทธุรกิจ ผลิตแผ่นวีซีดี หนังตะลุง ท่ามกลางความทันสมัยมีทั้งผู้ที่ปรับตัวได้และประสบความสำเร็จ ส่วนผู้ที่ไม่สามารถ

ปรับตัวได้ ก็มีอาจดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ และพัฒนาความรู้มิให้ความรู้เป็นเพียงความรู้ที่ หยุคนิ่ง ตายตัว แต่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถี การดำรงชีวิตในสังคมทันสมัย ความรู้นั้นก็จะเกิดคุณค่าต่อการดำรงชีวิตในทุกสภาพการณ์

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ลิเก เป็นการแสดงพื้นบ้านที่เป็นมรดกของสังคมไทยมาเป็นเวลา ช้านาน ซึ่งลิเกมาจากภาษาอาหรับ เดิมเป็นการสวดสรรเสริญของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าโดยใช้รำมะนาเป็น เครื่องดนตรีประกอบ ลิเกเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 วัตถุประสงค์การเร่ร่อนมาจนถึงภาคใต้ และได้พัฒนา มาเป็นลิเกมหาชาติทรงเครื่องที่มีบทบาทในสังคมพื้นบ้านภาคใต้มาเป็นเวลาช้านาน มีความสำคัญ ในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เป็นสิ่งบันเทิงชนิดหนึ่งที่ทำให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม ลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เป็นการแสดงที่มีลักษณะและค่านิยมแบบไทย ๆ ถูกรสนิยมของผู้ดู ถ้อยคำทำนองไม่ซับซ้อน มี องค์ประกอบการแสดงมากมาย เช่น บุคลิก การแต่งหน้า การแต่งกายของตัวแสดง เป็นต้น และ เนื้อเรื่องที่ทำการแสดง คือ เวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ชื่อเวสสันดร ถ่ายทอดให้เห็น โดยการแสดงของผู้แสดงลิเก ซึ่งกระทำหลังจากพระเทศนามหาชาติ แล้วมีลิเกแสดงประกอบการเทศน์ของพระ ที่เรียกกันว่า ลิเกมหาชาติทรงเครื่องนั่นเอง สำหรับ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เป็นเครื่องดนตรีประเภทพิณพาทย์ เครื่อง 5 ที่ใช้ประกอบละครรำไทย โดยบรรเลงเป็นเพลงสองชั้นใช้ประกอบการร้อง การรำ การเดินเรื่อง ของลิเก ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เพื่อให้บทบาทสมจริงสมจัง เห็นจะมีแต่ดาบเป็นพื้น และอุปกรณ์อื่น ๆ สามารถแบ่งได้ 2 อย่าง ได้แก่ ของเหมือนจริง และ ของประดิษฐ์ แสดงลิเกมหาชาติทรงเครื่องสามารถแสดงได้ทุกสถานที่

นอกจากนี้ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ สรุปได้ว่า ลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นเอกลักษณ์ ลิเกใต้ เป็นลิเกพื้นบ้านที่แสดงสลบกับพระเทศน์ คือลิเกจะทำหน้าที่อธิบายเรื่องราวที่พระเทศน์ให้ ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวเป็นรูปธรรมได้ง่ายขึ้น และลิเกมหาชาติทรงเครื่องยังเป็นนาฏกรรมของชาวบ้าน อีกด้วย ซึ่งวรรณกรรมประกอบการเล่นลิเกนั้น ได้มีผู้ศึกษาวิธีการแสดงมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์บทลิเกทั้งในด้านเนื้อร้องและวรรณศิลป์ ด้านความสัมพันธ์กับศิลปะการแสดง ด้านการ แต่งองค์ทรงเครื่องของลิเก ซึ่งลิเกมหาชาติทรงเครื่องเป็นศิลปะการแสดงในกระแสวิวัฒนาการที่มี เอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างไปจากศิลปะการแสดงชนิดอื่น ลิเกเกิดขึ้นและพัฒนาควบคู่กับ ความทันสมัยและการขยายตัวของสังคมเมือง และมีสื่อความบันเทิงด้านอื่นเกิดขึ้นมากมาย ทำให้ บทบาทของลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทวัฒนธรรมไทยลดน้อยลงไปตามกระแสความทันสมัย ของการแสดงชนิดอื่น ๆ

จากบทสรุปดังกล่าว ผู้วิจัยได้มากำหนดเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ คือศึกษาวิวัฒนาการลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการส่งเสริมลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนสรุปวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูล ในการดำเนินการวิจัย ลิเกมหาชาติทรงเครื่องในบริบทวัฒนธรรมไทยภาคใต้ของผู้วิจัย และผลวิจัยที่ ได้ก็จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาลิเกมหาชาติทรงเครื่อง ประชาชนรุ่นหลังจะได้มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ดังกล่าวของลิเกมหาชาติทรงเครื่อง เพื่อให้ลิเกมหาชาติทรงเครื่องอยู่คู่กับสังคมและวัฒนธรรมไทยภาคใต้สืบไป

